

NEKOLIKO NEOBJAVLJENIH NATPISA
IZ FONDA NEKADAŠNJEG DRUŠTVA »BIHAĆ«
U INSTITUTU ZA NACIONALNU
ARHEOLOGIJU U SPLITU

U vrlo bogatom materijalu zbirke bivšeg društva »Bihać«, sada u Institutu za nacionalnu arheologiju u Splitu, čuva se nekoliko nepubliciranih ili nepotpuno publiciranih natpisa. Na njima se, na žalost, zapažaju tragovi teškog oštećivanja, a to pored nedostatka nekih osnovnih podataka o okolnostima nalaza okrnjuje njihovu vrijednost za naučno eksploatiranje. Ali, kako gotovo svi oni potječu iz perioda naše narodne samostalnosti, to su već po tome, i pored svog sadržaja, od određene važnosti za našu kulturnu prošlost, te zavređuju da budu poznati naučnoj javnosti,

1. B i j a ć i, Stombrate. Inv. br. Bih 85 (Tab. I, 1)

Natpis je urezan na gredi oltarne pregrade koja je izrađena od domaćeg vapnenca žučkaste patine.¹ Natpis glasi:

S (AN) C(TV)S S(AN) C(TV)S S(AN) C(TV)S D(OMI)[N](V)S D(EV)S
[SABAO]TH [PL]ENI SVN[T C(A)]EL[I] ET

Dimenzije: maksimalna dužina 120, vis. 21, deblj. 11 cm;
gornje ukrasno polje duž. 100, vis. 9 cm;
donje ukrasno polje duž. 110, vis. 6 cm;
natpisno polje duž. 108, vis. 6 cm;
veličina slova 3,5 cm.

Prednja strana grede je podijeljena u tri polja. U gornjem je izrađen niz kuka, njih 14 na broju. U sredini je, malo ispupčeno, natpisno polje. Najdonje polje tvori dvostruka pletenica troprutog pletera. Greda je pronađena u periodu između 1902. i 1905. god, za vrijeme iskopava-

¹ Fotografiju je objavio Lj. Karaman, Iz kolijevke hrvatske prošlosti, Zagreb 1930, sl. 43 e, ali natpis nije čitao.

nja crkvice sv. Marte, koja je vršio Bulić. Polje u kojem su isklesane kuke sa svake je strane odsječeno za 12, odnosno 8 cm. Taj usjek je služio za spajanje i učvršćivanje greda te oltarne pregrade.² Ispred natpisa nalazi se križ s raširenim krajevima krakova, veličine ostalih slova. Natpis je pisan u kapitali. Abrevijature su SCS (upotrijebljena tri puta), te DNS i DS. Riječi su, čini se, bile dosljedno odvajane tačkama.

Natpis se datira u IX/X st.

2. B i j a ć i, Stombrate, Neinventiran (Tab. I, 2)

Natpis je urezan na gredi oltarne pregrade koja je izrađena od domaćeg vapnenca žučkaste patine.³ Natpis glasi:

CO[N]IVGE ET CV(M) FILIIS MEIS VO(TVM) CO[M]PLE(VI)

Dimenzije: maksimalna dužina 102, vis. 21, deblj. 12 cm;
gornje ukrasno polje duž. 94, vis. 9 cm;
donje ukrasno polje duž. 94, vis. 6 cm;
natpisno polje duž. 102, vis. 6 cm;
veličina slova 3 cm.

Prednja strana grede je podijeljena u tri polja. U gornjem se nalazi niz kuka. Kako je gornje polje jako oštećeno, sačuvale su se samo tri cijele kuke. U krajnjem desnom uglu gornjeg ukrasnog polja smještena je posljednja riječ, koja nije stala u natpisnom polju. U sredini je natpisno polje, koje je malo ispupčeno. U donjem ukrasnom polju isklesana je dvostruka pletenica troprutog pletera. Greda je pronađena u periodu između 1902. i 1905. za vrijeme istraživanja crkvice sv. Marte.⁴

Na žalost, početak natpisa na ovoj gredi je otučen, pa se tako nije dalo utvrditi ime dedikanta. Čini se vjerojatnim da bi njegovo ime dalo vrijednih indicija za rješavanje nesporazuma oko eventualne dvorske

² Čini mi se da je uspio pokušaj Karamanove foto-rekonstrukcije (o. c., sl. 43) oltarne pregrade crkvice sv. Marte s tri ulaza na temelju nadenih triju tegurija. Pored tih triju tegurija i dviju sačuvanih greda (opisane pod rednim brojem 1 i 2 u ovom članku) mora se pretpostaviti da su postojale još dvije grede koje se nisu sačuvale. Držim da je prva u nizu stajala ona na kojoj je bio urezan naš natpis broj 1, jer počinje znakom križa. Na idućoj gredi je bez sumnje (jer su teguriji anepigrafski) stajao dalji stih iz ambrozijanskog Te Deuma, budući da natpis na prethodnoj završava veznikom ET, prema tome dalje slijedi TERRA MAIESTATIS GLORIAE TUAE, ali na žalost nije sačuvana. Na trećoj gredi je vjerojatno bila datacija i posveta crkve, a na četvrtoj (naš natpis broj 2) bilo je ime dedikanta, te spomen njegove žene i djece. Nije isključeno da je redosljed mogao biti i drukčiji, kako je to uostalom pretpostavio Karaman, jer je on na foto-montaži stavio prije naš natpis broj 2, nego 1, ali to je mnogo manje vjerojatno.

³ Fotografiju i ovog natpisa objavio je također Lj, Karaman (o. c., sl. 43 d), ali također bez čitanja.

⁴ Što se rekonstrukcije tiče, vidi bilj. 2.

1

2

3

1

2

3

kapele u Bijaćima. Natpis je pisan u kapitali. Abrevijature su CV, VO, COMPLE, sve s vodoravnom linijom iznad slova kao znakom za pokraćivanje. Litterae contiguae: ET.

Natpis se datira u IX/X st.

3. B i j a ć i, Stombrate. Inv. br. Bih 2 (Tab II, 1)

Natpis je bio uklesan na fragmentu luka kojeg funkciju nije moguće odrediti, a izrađen je od sivkastog domaćeg vapnenca. Natpis glasi:

COLLO ?]CAVI N[...

Dimenzije: maksimalna dužina 33, vis. 16, deblj. 13 cm;
veličina slova 4 cm.

Budući da je fragment luka veoma oštećen, ne može se ništa drugo razabrati osim dijela natpisa. I ovdje se veoma vjerojatno radi o posvetnom natpisu, ukoliko je tačna restitucija prve i jedine čitljive riječi natpisa. I ovaj spomenik je nađen istom prigodom. Natpis je pisan u kapitali.

Sam natpis je nemoguće precizno datirati, ali je vjerojatno da će spadati u IX/X st. kao i sama crkvice iz koje potječe.

4. S p l i t, Inv. br. Bih 88 (Tab. I, 3)

Natpis je uklesan na fragmentu oltarne pregrade, a izrađen je od domaćeg bijelog vapnenca. Natpis glasi:

?]TOS POST OMM (?) OCTOGIN[TA

Dimenzije: maksimalna dužina 46, vis. 23 deblj. 9 cm;
gornje ukrasno polje duž. 43, vis. 8 cm;
donje ukrasno polje duž. 46, vis. 9 cm;
natpisno polje duž. 46, vis. 6 cm;
veličina slova od 2,5 do 4,5 cm.

Greda je podijeljena u tri polja. U gornjem su izrađene kuke, od kojih se sačuvalo šest. U donjem polju isklesani su četverokraki »pereci«, sastavljeni od troprutog pletera. Uz donji rub grede teče natpisno polje. Na temelju stilskih elemenata ornamentalnog dekora držim da fragment pripada splitskoj klesarskoj školi i da je vrlo blizak onima koje Jelić smatra da pripadaju oltarnoj pregradi sv. Anastazija u splitskoj katedrali.⁵ Da li svi ti fragmenti doista tvore jedinstvenu cjelinu, još uvijek ostaje otvoreno pitanje jer je i tip slova i njihov duktus vrlo različit. Ipak držim da natpis mora potjecati iz Splita, iako nema po-

⁵ L. Jelić, *Interesanti scoperte nel fonte battesimale del Battistero di Spalato*, Bull. dalm., XVIII, Split 1895, str. 125; L. Jelić, *Zvonik spljetske stolne crkve*, VHAD N. S., I, Zagreb 1895/6, str. 81/82, sl. 42, 43.

dataka o njegovu porijeklu u katalogu društva »Bihać«. Čini mi se da u natpisu treću riječ slijeva treba čitati OMNIA, iako fraktura, na žalost, ne dozvoljava pouzdano čitanje. Lako je moguće, naime, da se u posljednjem slovu, koje nalikuje na M, a koje je također oštećeno, krije ligatura od tri slova (NIA). To bi bilo logično s obzirom da prilog *post* zahtijeva akuzativ. Kako u kontekstu našeg natpisa za prilog *post* može doći u obzir samo vremenski smisao, to je iza posljednje riječi mogao slijediti neki vremenski pojam, koji ne nadopunjam. Natpis je pisan u kapitali.

Spomenik se datira u IX/X st.

5. Trogir, Inv. br. Bih 147 (Tab. II, 2)

Natpis je isklesan na fragmentu grede lučnog oblika. Izrađena je od domaćeg bijelog vapnenca. Natpis glasi:

GREGORIVS BIVE

A(NNO) D(OMINI) I(ESV CHRISTI) MCCXXXV

Dimenzije: maksimalna dužina 43, vis. 13, deblj. 15 cm;
natpisno polje: gornji red duž. 33, vis. 5 cm;
donji red duž. 33, vis. 5 cm;
veličina slova 3 cm.

U sadašnjem stanju sačuvanosti spomenika nije moguće sa sigurnošću utvrditi kakvu je funkciju imala ova greda u crkvenom namještaju. Na prednjoj strani grede nalazi se natpis, sa svih strana uokviren urezanom linijom. S desne strane natpisa izbušeno je sedam rupa. Čemu su služile te rupe, nije jasno. Riječ BIVE je posebno uokvirena unutar natpisnog polja, a sigurno ju je pisala druga ruka, jer pokazuje različit karakter slova i čini se da je naknadno uklesana s posljednjim slovom prethodne riječi. U riječi BIVE najvjerojatnije se krije prezime donatora Gregorija koji je darovao crkvi ovu gredu ili dio crkvenog namještaja kojem je ona pripadala.⁶ Natpis pokazuje jak utjecaj gotice.

Natpis se datira u 1235. god.

⁶ Čini se da nema sumnje da se u riječi BIVE krije prezime Gregorija koji je spomenut u natpisu. Da je Gregorijevo ime u vokativu, moguće bi bilo teoretski pretpostaviti da se radi o eksklamativnoj želji u značenju živi! (korumpirano vive ili vivas). Budući da se prezime Bive vrlo često susreće u trogirskim i splitskim historijskim izvorima, ali u prvima mnogo češće, smatram da je zaključak da se radi o prezimenu siguran. To prezime susreće se na raznim ispravama različito transkribirano: Gregorius Biuice, Biucius, Pteurs Biuzi, te konačno i naš oblik Gregorius Biue (vidi T. Smičiklas, *Diplomatički zbornik*, sv. X 1332–1342, str. 346, 453; XI 1342–1350, str. 57; sv. XV 1374–1378, str. 319). Možda bi se na osnovu postojećih historijskih izvora i na temelju dotacije mogla utvrditi i ličnost donatora našeg natpisa. Čini se da je ime Gregorius bilo tradicionalno u obitelji Bive.

Kako smo već gore utvrdili da je prezime Bive vrlo često u Trogiru, smatram da i ova greda potiče otamo, iako u katalogu nema spomena o porijeklu tog natpisa.

6. N e p o z n a t o. Inv. br. Bih 148 (Tab. II, 3)

Natpis je vrlo neuredno ispisan na fragmentu oltarne pregrade od grubog domaćeg vapnenca, sivosmede patine. Natpis glasi:

IVPA[NVS ili NO

CHRO ?]ATORV(M) ET [?

Dimenzije: maksimalna dužina 32, vis. 22, deblj. 12 cm;
gornje ukrasno polje duž. 32, vis. 14,5 cm;
donje ukrasno polje duž. 19, vis. 2,5 cm;
natpisno polje duž. 18, vis. 5 cm;
veličina slova 3 cm.

Greda je podijeljena u tri polja. U gornjem, najprostranijem, pored vrlo degeneriranih kuka (od kojih su se sačuvale samo dvije), pojavljuju se vegetabilne vitice. U svakoj od njih izrađen je po jedan trolist i veći i manji križevi. U tom polju su također urezana i prva dva retka natpisa. Između gornjeg i natpisnog polja nalazi se traka trostruko raščlanjena u vodoravnom smjeru. Ispod vrpce je natpisno polje. Ovaj fragment je i pored svoje vrlo grube izrade i degeneriranog ukrasa vrlo interesantan, jer je u prva dva reda (od kojih je gornji uništen i sasvim nečitljiv) sadržano ime nekog župana, koje također nije sačuvano zbog oštećenosti. U natpisnom polju se možda sačuvala riječ CROATORVM, koja je pokraćena na taj način što je izostavljeno posljednje slovo, a iznad pretposljednog stavljena vodoravna linija kao znak abrevijature. Ako je naša restitucija tačna, onda se iza imena hrvatskog naroda nalazilo ime nekog drugog etnika povezano s prvim veznikom ET. Neki hrvatski kraljevi koji su upravljali dalmatinskim gradovima nazivaju se u ispravama »rex Chroatorum et Delmatarum«. ⁷ Kako je naš natpis vjerojatno iz nešto kasnijeg vremena, nije sigurno da se radi o drugom, gore spomenutom etniku. Natpis je pisan u kapitali.

Spomenik se može datirati u XII/XIII st.

⁷ I. Ostojić, Religiozni elementi u diplomatskim izvorima stare Hrvatske, Crkva u svijetu, br. 3 i 4/1967, str. 55.

Résumé

QUELQUES INSCRIPTIOS NON PUBLIÉES PROVENANT DU FONDS DE LA SOCIÉTÉ *BIHAC* EXISTANT AUTREFOIS ET QUI SE TROUVENT ACTUELLEMENT DANS L'INSTITUT POUR L'ARCHÉOLOGIE NATIONALE À SPLIT

Parmi les matériaux très riches de la Société *BIHAC* (existant autrefois et se consacrant aux recherches de l'archéologie et de l'histoire croate) qui se trouvent actuellement dans l'Institut pour l'archéologie nationale à Split, existent quelques inscriptions qui n'ont pas été publiées jusqu'ici ou elles étaient publiées incomplètement. Il est vrai, malheureusement, qu'on y trouve des traces d'un grave endommagement ce qui à côté du manque de quelques données fondamentales diminue leur valeur pour l'utilisation. Cependant, leur valeur se révèle aussi bien du point de vue du sujet que du point de vue du temps dans lequel elles sont gravées, et elles proviennent de l'époque de l'indépendance nationale croate. L'auteur nous décrit quelques spécimens très intéressants des inscriptions appartenant aux époques depuis du IXème jusqu'au XIIIème siècles.